

# EVANGELIKUS EGYHÁZ ÉS ISKOLA.

**Előfizetési ár:**

Egész évre . . . 6 frt — kr.  
félévre . . . . . 3 " — "  
negyedévre . . . 1 " 50 "  
Egy szám ára: 12 kr. o. é.

MEGJELEN HETENKÉNT EGYSZER.

Szerkesztő- s kiadó-hivatal: Pozsony, Konventutcza 6. sz.

Felelős szerkesztő:

TRSZTYÉNSZKY FERENCZ.

**Hirdetés ára:**

Négyhasábos petit sorként  
egyszer közölve 7 kr.,  
többször közölve 5 kr.  
Bélyegdíj: külön 30 kr.

**Tartalom:** A gyermek-istenitisztelet. (Schwalm). — Zárbeszéd. (Szeberényi Lajos). — Belföld. — Külföld. — Vegyesek. — Pályázat.

## A gyermek-istenitisztelet.

*Márk. 10, 14.* „Engedjétek, hogy jöjjenek én hozzám a kis gyermekek, és meg ne tiltsátok őket, mert ilyeneké az Istennek országa.“

A gyermek-istenitiszteletről, vagy az ú. n. keresztény vasárnapi-iskoláról e lapokban avatott tollból olvastunk már egy cikket. Nem szándékom — bár e tárgy kimondhatlan fontosságánál fogva bőven megérdemelné, hogy e helyen minél sűrűbben és behatóbban tárgyalatnék — azokat felmelegíteni, a mik róla itt már is elmondva voltak. E szerény cikkemnek feladata megvédeni ezen áldásdús intézményt támadások ellen, megemlékezvén, hogy, valamilyen hajdanta Luther, úgy minden lutheránus lelkész esküvel fogadta nemcsak hirdetni Isten igéjét, hanem azt, ha megtámadtatnék, megvédeni még akkor is, ha a támadó ellen édes testvérünk volna.

Hogy erre valaha alkalmam nyilnék, arról álmodozni sem mertem; de íme mégis nyílt alkalmam.

A „prot. egyház és iskolai lap“ f. é. 10-dik számában Isó Pál protestáns lelkész tollából megjelent egy „a gyermek-istenitiszteletről“ szóló cikk, melynek éle a cím-ben jelezett intézmény ellen van irányozva s a következő eredményre jut:

„Akár szegény, akár nem — én az efféle újdonságoknak (mint a gyermek-istenitisztelet) barátja nem vagyok. — Azt feleslegesnek sőt károsnak találom.“ — Joggal kérdezhetjük: quo jure? Isó Pál lelkész úr a következőkben véli okadatolhatni ezen a gyermek-istenitiszteletre szórt anathémáját: „Hogy mi célja van a gyermek-istenitisztelet tartásának — azt körülírva s meghatározva nem volt ugyan még alkalmam olvashatni sehohsem, — de a dolog természetéből folyólag gondolom, hogy életbeléptetésök felesleges sőt káros, s mert káros nem haboznám kimondani, ha életbeléptetve volnának is a „delendam esse censeo-t.“ Ez ugyan magában véve már elég furcsa logika, — de nézzük tovább a lelkész úrnak e tárgy feletti okoskodásait. *Feleslegesnek* azért véli a gyermek-istenitiszteletet, mert úgy mond: „Ott van az anyaszentegyháznak vetemé-

nyes kertje — az iskola. Ott van a tanító, kinek ezer meg ezer alkalm van a vallás-erkölcsi érzés fejlesztésére jótékonyan hatni, s ha nincs — akkor a lelkész azt az időt, a mit a gyermek-istenitiszteletekhez való készületre szánt, használja fel arra, hogy a növendékekben a vallás-erkölcsi érzést ébresztgesse. — Még pedig nem úgy, hogy előadást tartson nekik az Isten létéről, a bűnről vagy megváltásról, hanem úgy, hogy minden — még a nem rokon természeti — eszmékről és tárgyokról is, vezesse a gyermeket mintegy kezén fogva, a vallásos ismeretekre s erkölcsi tanulságokra.“ — *Károsnak* azért tartja, mert Péld. XXII, 6. kimondott paedagogiai elv szerint: „Tanítsd a gyermeket az ő utának módja szerint“ — „a gyermek szívébe csepegtetni kell a vallásos érzelmet. Tehát cseppenként s egyáltalában nem olyan nagy és erős adagokban kell azt nekik beadni, mint a prédikáció.“

Kárhoztató cikkét a lelkész úr következő szavakkal rekeszti be: „*Gyermek-prédikációt soha nem tartok. Hadd gyakorolja azt Decoppet ott Párisban a divatok és újdonságok hazájában! Nekünk nincs reá szükségünk, nekünk nem való! El vele!*“

Mit szóljon ezekre az ember?

Péter megtagadta, Kajafás főpap egyik szolgálja arczul ütötte és Judás elárulta az Urat, hát Isó Pál lelkész úr? — — — Valóban eddig képtelennek tartottam, hogy egy protestáns lelkész, mint Krisztus és egyházának szolgálja, a valódi szabadságnak, igazságnak és vallásosságnak előharczosa, ország-világnak ilyeneket is merészellen prédikálni, még fölülrá csupa — *gondolomból.*

Újdonságnak bélyegzi a lelkész úr a gyermek-istenitiszteletet. Lássuk mennyiben közelítette meg merész állításával az igazságot.

A gyermek-istenitisztelet vagy a keresztény vasárnapi iskola — két szó ugyan, de a dolog egy — olyan régi, mint maga Istennek egyháza e földön. Minden korban, a melyben a tiszta vallás új életre ébredt, észrevehető volt Isten egyházán azon kiváló gond, melylyel a gyermekek vallásos bibliai oktatását és nevelését szorgalmazta. Az élő vallás és a kicsinyek vallásos bibliai oktatása és

neveltetése mindig együtt jártak. A lélek beteg s az egyedüli gyógyszer a bibliai oktatás és neveltetés. — A biblia csodálatos könyve, mely 4000 évnek történetét foglalja magában, elejétől végig csodálatra méltó figyelemmel viselkedik a gyermekek iránt. Így közel 4000 évvel ezelőtt a könyvek könyvében ezeket találjuk írva Ábrahámról: „Mert tudom, hogy ő megparancsolja az ő fainak és az ő háznépének ő utána, hogy megőrizzék az Úrnak utát. (I. Mózes 18, 19.) — És József, Mózes, Dávid, Sámuel és Dániel ifjúságának története, mily hathatósan ecseteli a gyermekek bibliai oktatás- és neveltetésének becsét. Midőn Mózes Sinai hegyén Isten kezéből vette a törvényt, összehíván az „összes Izrael népet,“ következőképen szóla hozzá Istentől vett utasítása szerint: „Hallgasd Izrael, — — — Ez igék, melyeket e mai napon parancsolok néked, legyenek a te szívedben. És gyakoroldjad azokat a te gyermekeid előtt“ stb. (V. Mózes, 6, 7.)

Így már 4000 évvel ezelőtt látjuk előképezve a gyermek-istenitisztelet vagy a vasárnapi iskola magasztos elvét. De Isó Pál lelkész úr *ujdonságnak* nevezi.

Urunk s mesterünk maga akárhányszor lepte meg saját tanítványait azon kiváló gondja s figyelme által, melyben a kicsinyeket részesítette, s szomorú szívvel fedette követőit, hogy nem engedték őket hozzá jőni. Urunk születése után a második század vége felé *Origines* által berendezett „Katekuménok iskolái“ — mi egyebek voltak, mint vasárnapi iskolák, gyermek-istenitiszteletek a gyermekek és ifjak bibliai oktatása és neveltetése czéijából életbe léptetve? De Isó Pál ennek dacsára is *ujdonságnak* nevezi. A „katekuménok iskolái“ csakhamar szép virágzásnak indultak, miglen a 6-dik század vége felé majdnem végképen elenyésztek. A vasárnapi iskola vagy gyermek-istenitisztelet ezen szomorú korszaka a 16-dik századig, a reformáció virradtáig tartott, a mikor *Luther Márton* 1527-ben Wittenbergában új életre ébresztette ezen áldásdús intézményt. Mily komolyan vette a nagy reformátor ezen gyermeki istentiszteletek vagy vasárnapi iskolák életbeléptetését, azt következő szavai eléggé bizonyítják: „Weil nun denn solch' erschrecklich und ganz epikurisch und wälsch Wesen angeht, so helfe wer doch helfen kann, und lasse sich erbarmen der lieben Jugend, unserer Nachkommen! — Wehe über alle Wehe, wo wir solchen Dienst und Beruf in den Wind schlagen; Gott wird's von uns fordern und von uns Rechenschaft nehmen aller nachkommenden Seelen, so durch uns versäumt werden.“

Luther példáját 1590 *Knox János* követte Skotiában s 20 évvel ezután *Borromeo Károly*, a kegyes milanói érsek s nagy lombardi érsekségében szintén kezdte életbeléptetni a gyermek-istenitiszteletet s berendezni a vasárnapi iskolát. Kétszáz évvel ezután 1781. *Raikes Róbert*, angol lapszerkesztő lépett fel hazájában s létrehozta az első ev. vasárnapi iskolát Gloucesterben. Ő nemcsak hogy létesítette, de organizálta is a vasárnapi iskola rendszerét és népszerűvé tette a gyermekek bibliai oktatása és neveltetésének intézményét. Ezért joggal a vasárnapi iskolák, a gyermek-istenitiszteletek atyjának nevezhető. — A vasárnapi iskola ezután csakhamar meghonosult Walesben, Skotiában és Irországbán. Irlandiából nemsokára ezután átlántálatott *Ashbury Ferencz* püspök által 1786. Virginiába, — Amerikába. Innét csakhamar leküzdvé minden

utját álló előítéletet, rövid idő alatt elterjedt egész Amerikában, úgy hogy mai napság nincsen jól szervezett egyházközség, mely nem birna egyszersmind egy jól szervezett s berendezett vasárnapi iskolával. Németországban *Kuntze Ede*, berlini lelkész, honosította meg a gyermek-istenitiszteleteket a harminczas években. Hazánkban *tudtommal König R.* és *Moody A.* Budapesten székelő skót hittérítők léptették életbe először a vasárnapi iskolát. Az ő lelkesült fáradozásuknak s áldozatkész közreműködésüknek köszönhetjük, hogy ezen égből származott kimondhatlan áldást árasztó intézmény nálunk is meghonosult s napról napra tovább terjed.

Ezen megczáfolhatlan adatokkal szemben úgy hiszem Isó Pál lelkész úrnak vajmi bajos lesz továbbra is fentartani abbeli nézetét, hogy a gyermek-istenitisztelet, a vasárnapi iskola — *ujdonság*, s hogy csak Decoppet hazájában dívik. Amde ő cikkében többet talált mondani. Ő egészen kategorice azt is állította, hogy a gyermek-istenitisztelet „felesleges“ sőt „káros“; hogy „nekünk nincs reá szükségünk, nekünk nem való.“ Kimondta catonice a „*delendam esse censeo*“-t, s a gyermek-istenitiszteletet prot. egyházunkból s szeretett hazánkából kiutasító levelére rányomta, anélkül hogy keze remegett volna, az „*El vele!*“ feliratu pecsétjét.

*Feleslegesnek* véli, mert úgymond: „Ott van az anyaszentegyháznak veteményes kertje — az iskola. Ott van a tanító, kinek ezer meg ezer alkalma van a vallás-erkölcsi érzés fejlesztésére jótékonyan hatni.“

Nem akarom itt rosta alá venni jelen korunk iskoláit. Nem is szándékom megvizsgálni, hogy mennyiben használják fel tanítóink ott, a hol erre még kötelezhetők, azon Isó Pál-féle „ezer meg ezer alkalmat a vallás-erkölcsi érzés fejlesztésére jótékonyan hatni.“ De egyet mégis meg fog engedni a tiszt. lelkész úr, azt t. i. — hogy az új „iskolarendszer“ és az u. n. „korszellem“ abból a „veteményes kertből,“ mely állítólag az anyaegyházé, vajmi sokat lealkudtak már annyira, hogy az egyháznak csak a „kert“ maradt meg s a terhes kötelesség azt jó karban tartani, a saját „veteményét“ szélnek eresztheti, mert más ott most a liferáns. Bátor vagyok, a lelkész urat Luther fentebb idézett panaszára utalni s azon szerény kérdést kockáztatni, valjon nekünk kevésbé van-e okunk feljajdulni a mai iskola állapota felett?

Megengedem, hogy az iskola még mai napság is veteményes kert; kell is, hogy az legyen. De itt a főkérdés, a melyen megfordul az egész az, hogy abban a kertben *ki, mit* vet? És ami a tanítót illeti, arra csak egyet mondok: „Uj idők, uj emberek.“ Rég elmúlt már az a patriarchális kor, midőn még a tanító volt a lelkipásztornak jobb keze és hű segéde az Úr szőlőjében. Azt mindenesetre Isó Pál úr is érezhette, mert számba volt kénytelen venni azon lehetőséget is, „ha nincs“ — vallás-erkölcsi fejlesztésre alkalmas, megbízható tanító. De feltéve az esetet, hogy van, hogy az anyaegyház veteményes kertjében minden rendjén volna, még akkor is felette merész állítás, többet mondok: az anyaszentegyház ellen elkövetett merénylet feleslegesnek, károsnak, eltörrendőnek decretálni a gyermek-istenitiszteletet, a vasárnapi iskolát. Mert a vasárnapi iskola nem egyéb, mint maga az egyház teljes lelkipásztorkodó, belmisszionáló aktivitásában. Azért lényeges a különbség a közönséges heti iskola az ú. n. vasárnapi

iskola között. Az elsőben még a legjobb esetben is a jelen ferde viszonyok közepette a gyermek csak *ismerni* tanulja az Istent, az utóbbiban azonban nem csak *ismerni*, de *tisztelni* is. És ez — tessék megengedni — nem egy és ugyanaz. A sátán is *ismeri* az Istent, de korántsem *tiszteli*. Anyaegyházunknak, de meg hazánknek is oly nemzedékre van szüksége, mely nemcsak ismeri, de tiszteli az Istent. Mert a ki tiszteli, szereti Istenét, az mindenesetre szeretni, tisztelni fogja egyszersmind egyházát, hazáját, honfitársát, felebarátját. Valamint az *Isten ismerete* nem teheti nélkülözhetővé, feleslegessé az *Isten tiszteletét*, úgy a *közönséges iskolai valláserkölcsei érzés fejlesztése* — különösen ott, hol, mint Isó Pál úr hangsúlyozza, „a nem rokon természeti eszmékre és tárgyakra fektetik a fősúly, — nem helyettesítheti, nem teheti feleslegessé soha semmi szín alatt a gyermek-istenitiszteleket, a *vasárnapi iskolában meghonosult bibliai oktatást és neveltetést*. Ezen a természeti eszméket és tárgyakat amúgy is túlbecsülő körünkben a gyermek-istenitiszteleket, a vasárnapi iskola az egyház lételének „sine qua non“-jává vált. Sokkal korábban mint mi, a keresztény világ legcivilizáltabb, legprotestánsabb népei ezt rég felismerték s javukra fel is használták. A természet szemlélése és buvárlása útján Istennek ugyan nyomát, de magát az Istent fellelhetni teljes lehetetlenség. Ezt a lelkész úr az ó-classicus népek művelődése történetéből, de meg a modernekéből is eléggé tanulhatta. Az emberi szív Isten után áhitozik és pedig *egy élő személyes Isten* után, nem pedig annak *abstractnma, eszméje* után. Ezt a személyes élő Istent azonban Isó Pál lelképásztor úr hiába keresi a természeti eszmékben és tárgyokban, ha még annyira felfegyverkezik is nagyítókkal és távcsövekkel. Hát még a szegény gyermek! Sőt a, mondó vagyok, hogy ezen természeti eszmék és tárgyak segítségével eszközölt keresgélése az Istennek sok esetben nem annak *fellelését*, hanem az *ellenkezőjét*, annak *egyenes tagadását* eredményezheti. Csak *egy* mód van Istent felismerhetni s ez: *a názareti Jézus istenségét feltétlenül elismerni*. A vasárnapi iskola ezt az utat, módot követi. Teszi pedig ezt János szavai nyomán: „*Én vagyok az út, az igazság és az élet; senki sem mehet az Atyához, hanem én általam.*“ (János 14, 6.) „*A ki engemet lát, látja az Atyát.*“ (János 14, 9.) „*Én és az Atya egy vagyunk.*“ (János 10, 30.)

Ez alapon áll a keresztény vasárnapi iskola s ez alapon vezeti a gyermekeket „*mintegy kezén fogva*“ Jézushoz s ő általa mint fiú által, a mennyei Atyához — az Istenhez. Teszi ezt nem csupán predikálás által, mint Isó Pál úr tévesen hiszi, hanem egyszerű, helyes biblia-magyarázat, ének és a szív mélyéből merített szabadon elmondandó ima által. Saját tapasztalataim nyomán merem állítani, hogy ezen eljárás sokkal inkább felel meg Isó Pál úr által hangsúlyozott paedagogiai elvnek; „*Tanítsd a gyermekeket az ő utának módja szerint*“ — mint az ő általa ajánlott módszer, mely perhorreskálva az Isten létéről, bűnről s megváltásról szóló tant, minden — még a nem rokon, természeti eszmékről és tárgyokról is vezeti a gyermekeket a vallásos ismeretekre s erkölcsi tanulságokra. Az atya és a gyermek közti viszony a gyermeki kedélynek mindenesetre rokonszenvesebb s felfogási tehetsége által könnyebben s világosabban recipiáltatik mint abstractumok — eszmék.

Az anyaegyház ú. n. veteményes kertjét — az iskolát, ameddig az és nem más — nem kicsinylem; de még mint olyan is csak előcsarnoka lehet a vasárnapi iskolának, mert a *szentély* maga, az utóbbi. Itt jön egyedül érvényre a Péter által I. Lev. 2, 9. körülírt „*választott nemzetség*“ s „*királyi papság*“ eszméje. A vasárnapi iskolában nem fizetett tanítók s nem egyedül lelkészek vezetik a gyermekeket Jézushoz, Istenhez, hanem a hívők sorából önkéntesen járul ezen dicsőséges munkához, a ki arra az Atya által hivatottnak érzi magát. Itt tényleg le van rombolva minden válaszfal pap és nempap között. Megszűnik itt minden „*válogatás*“, mert itt „*mindnyájan egyek a Jézus Krisztusban*“; azért csarnokai nyitva állanak minden gyermek számára felekezeti különbség nélkül.

Isó Pál lelkész úr a „*gyermek-istenitiszteletről*“ írt cikkének végén azt találja még mondani, hogy ő nem tart gyermek-predikációt. Miért? mert röstel predikálni a kicsinyeknek? Nem; hanem azért, mert úgy mond: „*A gyermek szívébe cseppegtetni kell a vallásos érzelmet*“, azaz hogy „*cseppenként*“ kell azt nekik beadni s nem „*olyan nagy és erős adagokban* — mint a predikáció.“ A vasárnapi iskola a gyermeknek az evangéliom *tiszta, hamisítlan tejét* nyújtja s nem holmi emberi bölcselkedés és félszeg okoskodás által *összeszúrt levét*. Abból amit a vasárnapi iskola nyújt a gyermeknek, egy nagyobb és erősebb adag sem árt; de meg vagyok győződve, hogy Isó Pál úr által receptált léhből egy csepp is elég lehet, hogy elrontsa hosszú időre a gyermeknek a gyomrát.

„*Hogy mi célja van a gyermek-istenitiszteletek tartásának*“ — mondja Isó cikke kezdetén — „*azt körülírva s meghatározva nem volt ugyan még alkalmam olvashatni sehol sem*“ — „*de azért nem haboznám kimondani, ha életbe léptetve volnának is a „delendam esse censeo-t.*“ — Hát nem-e szégyen az ilyen taktika egy protestáns lelkészre nézve. De Isó Pál lelkész társunk nem szégyenkezik. „*Ákár szégyen, akár nem*“ — „*delendam esse censeo!*“ — A mit a világ legcivilizáltabb, legprotestánsabb népei üdvösnek találtak már századok előtt, azt Isó Pál úr egymaga mint feleslegest sőt kározt brevi manu elítéli. Hol marad itt az ildomoság, a lelkiismeretesség, a logika? *A gyermek-istenitiszteleket, a vasárnapi iskolát csak az ítélheti el, a ki vagy nem ismeri, vagy pedig a kereszténységnek ellensége.*

Meglehet, hogy Isó Pál úr nekem nem hisz. Jól van. Szóljon helyettem más valaki. Szóljanak a vasárnapi iskola mellett e helyen olyan férfiak, kik állásuk, működésük s érdemöknél fogva általános s feltétlen hitelre érdemesek. Szóljon helyettem oly népnek kiválóbb férfiak, mely eddig a vasárnapi iskolát hatalmának s jólétének úgy egyházi, mint társadalmi téren, szent palladiumként őrizte s érte a legkészségesebben milliókat áldozott: az angol népnek egy kitünőbb történetírója *Lord Mahon*, most *Stanhop* gróf. Ő Angolország történetében azt állítja, hogy nemzetének egyházi és társadalmi téren tett nagyművű haladásának legnagyobb része a vasárnapi iskolának rovandó fel érdemül. Egy másik angol író számokkal tesz tanúságot a vasárnapi iskola üdvös és áldást árasztó volta mellett. „*Vasárnapi iskola nélkül*“ — úgy mond — „*London valódi pokol volna. Londonnak 1735-ben csak 630,000 volt lakosainak száma, de volt 5975 sörháza és 8659 pin-*

czéje, hol pálinkát mértek, összesen 14.634 korcsmája. 1835-ben 1.776,500-ra emelkedett lakóinak száma, korcsmainak száma pedig 5000-re apadt. Ez majdnem kizárólag a vasárnapi iskolának érdeme, miután ennek tulajdonítandó az egyházi és társadalmi életnek ily nagymérvű emelése Londonban. A vasárnapi iskolák nélkül Angolország aligha volna képes évenként 100-nál több templomot építeni s nem volna sem akarata sem képessége, évenként milliókat áldozni a misszióra.

Még hatalmasabb befolyású az egyházi és társadalmi életre a vasárnapi iskola Amerikában. Egy újabb angol író *Wilson J. H.* azt írja a vasárnapi iskoláról, hogy az „Amerika reménysége“, „Amerika dicsősége“, „az amerikai egyházak jobb karja“, „az amerikai kereszténység védbástyája.“ S joggal. A világ minden országaiból összecsdült keverék népe rövid idő alatt a világ leghatalmasabb, leggazdagabb, legszabadabb s legkeresztényebb nemzeté nőtte ki magát s a legújabb időkig ezreit az Amerikába kivándorlóknak kénytelen évenként absorbeálni s átadomítani, hogy abból, a ki eddig megszokta volt a rosszat, jó embert csináljon. S íme, ami más államnak és egyháznak csak kis mérvben sikerül, azt a legnagyobb mérvben lehetővé teszi Amerika számtalan vasárnapi iskoláinak segéd-mével. Nem-e esztelenség volna ilyen tények ellen remonstrálni? Nem-e kérve kérnünk kell Istenünket, hogy szegény hazánkat, egyházunkat is megáldja mielőbb ezen drága adományával? De Isó Pál tisztárs úr azt mondja, hogy: „Nincs reá szükségünk, nekünk nem való! El vele!“ Ám legyen akarata szerint. „Volenti non fit injuria!“

*Schwalm,*  
pancsovai ev. lelkész.

### Zárbeszéd,

melyet az evang. egyet. theol. akademiának Pozsonyban 1883-iki november-hó 17-én rendezett Luther-ünnepélyén elmondott s a theol. akademia hallgatói kívánatára emlékül ki-nyomatott **Schneller István** theol. akad. tanár.

A mult évben tartott Luther-ünnepélyeken hazai ev. egyházunkban is számos beszéd tartatott s nyomtatásban is megjelent Lutherről és a reformációról. E beszédek számot adnak arról, mily viszonyban állunk Lutherhez, mily viszonyban állunk az evangéliom ama megifjulásához, melynek alapja örök időkre letétt a 16. század reformációjában, s mely azóta folyton tovább építettik. Luther a reformáció megalapítója. Az ő személyiségének, hitének, tetteinek ismerete föltétlenül szükséges arra nézve, aki a reformáció, az evangéliom hívének vallja magát.

A nevezett oknál fogva a Luther-beszédek igen fontosak, amennyiben tanúságot tesznek arról, hogy a ker. theol. tudomány képviselői mily viszonyban állanak a reformáció által megindult evangyéliomi irányhoz, miként fogják azt fel? —

A fentnevezett zárbeszéd emlékbeszéd egyszersmind, melyet tanítványainak adott a mester. — Egy tanítvány, mindég hálával tartozó tanítvány, szól jelenleg azon beszédhez, melyet ő is kedves emlékül tekint.

A theol. tanárnak szerintem csak öröme szolgálhat az, ha látja, hogy tanítványainak önálló indítást adott a theol. tudomány terén. Ő csak örülhet annak, ha tanít-

ványai ép az ő tanítása következtében nem vak követői az ő egyéni nézeteinek; hanem tanulmányuk, tapasztalatuk alapján önálló kritikát gyakorolnak azon tan felett is, — melyet mesterük hirdetett s hirdet. — Urunk a mesterek mestere is jobban szerette Jánost és Pétert, akik gyakran a mesterrel ellenkező nézetet vallottak, mint Judást, aki magába fojtotta kételyeit, s ki az Úr háta megett annak áruló-jává lett.

Azon véleményben vagyok, hogy kedves tanárom ellen nem követek el sem kegytelenséget, sem tiszteletlenséget, ha elmondom nézetemet beszédje felett — elmondom nyilvánosan, hogy tőle s másoktól nyilvánosan nyerjek felvilágosítást.

A beszéd irányával s tartalmával nem értek egyet, amint kevesen érthetnek avval egyet, — kik *az ev. gyűlekezetekben élnek.* — Várni lehetett, hogy hazai ág. h. evang. egyházunk egyet. theol. akademiája tanúságtételére mások s nem kezdők fognak felelni. A *theologiai tudomány független az egyháztól. Egyházunkban feltétlen szabadsága van a theol. katedrának.* E szabadság azonban nem zárja ki ama katedrák tanának kritikáját. E szabadságot a közczél érdekében igénybe veszi e sorok írója.

Az említett zárbeszédben a jelenkori ág. hitv. evang. egyház majdnem teljesen el van ítélve. El vannak különösen azok ítélve, kik a konfesszióhoz ma is hűen ragaszkodnak — ezek mint álszenteskedők, kik a végtelen szellemhez fel nem tudnak emelkedni s csak az egyszerű betűnél maradnak, ki vannak zárva a Lutheri szellemből, — Luther áldását meg nem kapják! — Ezek részéről, daczára ezen tudományos anathemának nem történt felszólalás, — az átkot elfogadták . . .

Egyházunk hazánkban mind e mai napig nem uniált, neve mai napon is csak a régi, t. i. „ágostai hitvallású evangélikus egyház.“ A név a fejlődő szellem fejlődése következtében ma már csak „név“. A régieknek, mint materializáló embereknek, szükségük volt konfesszióra, nekünk nincs. — Kiki saját egyéni öntudata vallását vallhatja!

Ha így állna a dolog, úgy a mi legnagyobb ellenünk jóslatának igaza volna. — 4 század multával a lutheránus szekta megszűnnék s az ecclesia triumphans újból triumfálna e mulandó világon.

Hála Istennek a dolog még nem áll így. — Egyházunk nagy küzdelemnek néz elébe. Léte Isten kegyelmétől s híveinek hűségétől, hitétől függ.

Lutherről szól a zárbeszéd. Bevezetésben szól arról a bizonyára nem felesleges kérdéstről, vajjon még magunknak vallhatjuk-e Luthert? E kérdés a szerző szerint nem fölösleges, mert épen a jelen korban vannak olyanok, kik a Wartburgig élő Luthert elismerni nem akarják, s kik mégis Lutherhez ragaszkodnak, azt maguk részére monopolizálják. Ez nem az igazi Luther. Az az igazi Luther, aki a reformációra az indítást adta meg, s nem az, aki a reformáció keresztülvitelét megkezdte. Lehetetlen s párt-szolgálatában álló egyoldalú Luther felfogás az, nézetem szerint, mely nem az egész Luthert, hanem annak csak részét akarja ismerni. A szerző ép azon hibába esik, melyben vannak azok, a kik csak is a későbbi Luthert akarják elismerni, magukénak vallani. Luther ereje Hase szerint is nem annyira a rombolásban, mint inkább az építésben, hités szeretet-mélységében nyilvánult. Luther nem tanúsított

kevesebb erélyt a római egyház elleni harcban, mint a rajongók, szabadoskodók és önkénykedők elleni küzdelemben. Mind a két fegyvere Luthernek szükséges ép a jelenkorban, melyben az ultramontanizmus és a határt nem ismerő rajongás egymást váltják fel, s melyekkel az életben reánk is küzdelem vár.

Luther legnagyobb érdeme a szerző szerint, hogy a vallási téren is az „egyénség“ az új kor ezen vezérelvét létesítette. Mily Luther ez? Luther a Krisztushoz vezette el a pápától a keresztyén hívő lelkét. Az ő egész élete jelszava: „el a pápától Krisztushoz.“ Krisztusban szabad csak a keresztyén hívő. A Krisztushoz való viszonyban, mindég föltétlen függésben tőle, lehetséges csak az, hogy Isten országa e földi országban, melyet a római katolicizmus eszközének s egyúttleg ellenségének tartott megvalósuljon, azt áthassa. Az egyénséget Luther fölszabadította a római járom alól; de az a szabadság, melyet Luther által adott az egyházban élő és működő szent lélek, nem jelent szabadosságot, nem jelent egyéni önkényt s rajongást, ha mindjárt „tudomány“ is lenne annak a neve. — Luthert félreértették mindjárt fellépésekor, amint félre is érthették, amennyiben az a szabadság, melyet ő hirdetett, számos veszélyes csirát is rejtett magában. A szerző által nem méltányolt konfesszió és épen az a későbbi Luther, aki a rajongás és szabatoság ellen harcolt, azon eszközök, melyek ama drága kincset, az egyén üdvét a Jézus Krisztusban, mind e mai napig megőrizték s az önkény és rajongásban való elveszéstől az evangéliomot s egyházunkat megmentették. Az eszközt megváltoztathatjuk . . . ha tudjuk! De ha ama eszköz meg is változtatatik, nem változik meg az intenczió, mely annak keletkezésekor létezett s vezérelv volt — s az az, hogy a Krisztushoz közelebb álljunk, az ő hívői legyünk, az ő benne történt kijelentést az egyházban, mely sohasem egy az eszményi egyházzal, *határozott korlátok között* a lehető legjobb s az evangéliomnak legmegfelelőbb módon közvetíthessük.

Egyénség a fő. Ez az egyedülüdvözítő elv, ez előtt az újkor kapui is megnyílnak a vallási téren. Ennek határtalan érvényesítése következtében egyházunkban, egyházunknak is megnyílnának a pokol kapui?

Az oly „egyénség“-valláshoz, minőt a szerző említ. Krisztus eljövetele nem volt szükséges! — Az „egyénség“ vallását hirdették Socrates és Plato is, és azon „műveltek“ a pogány-világban, kik a néphiten felül emelkedtek.

A szerző szerint (51.) a reformáció elve az „egyénség“ elve nem a tudákos értelem sem pedig a fenhéjázó ellenzékeskedés találmánya, hanem a fejlődő szellem végtelen nagy lelkiismereti vajadások között végre is megszületett gyermeke. Tehát a fejlődő szellem s nem Krisztus élő szelleme az, mely az egyházat új formába vezette?

Adva van a beszédben (5—7. l.) Luther reformátorrá való fejlődésének menete, vagyis annak menete, miként emelkedett fel Luther a vallási egyénség álláspontjára. — Ebből aztán az a tanúság, hogy mi is ép úgy küzdjünk, kétségbe essünk üdvünkre nézve, mint ő esett kétségbe, de emellett birjunk oly erkölcsi bátorsággal, oly megvesztegethetlen tiszta igazságérzettel, oly mély vallásossággal is, mint Luther birt, győznünk kell. E szavait szerzőnknek mind elfogadhatjuk, azt az egyet hozzátéve, hogy minden küzdelmünk az Isten kegyelme nélkül semmis!

Ha ekként győzedelmeskedtünk, harcolnunk kell a zárbeszéd szerint ugyanazon ellenséggel, mely ellen Luther is harcolt s mely csak más alakban lép fel ma mint egykor. Harcolnunk kell a materializmus ellen, harcolnunk kell a római katolicizmus ellen. Ezek ellen a harc nem nehéz, el vannak ítélve. Még mielőtt a legnagyobb ellenségre térnénk át, megjegyzés nélkül nem hagyhatjuk, hogy a szerző a római katolicizmust s különösen benne a pápa csalhatatlanságáról szóló tant „*colossális hazugságnak*“ nevezi. E szó: „colossális hazugság“, ha mindjárt Luther mondaná is azt más hitéről s vallásáról, egy evangélikus embernek szájában meg nem engedett. A r. katolicizmus bennünket még sokszor csunyább névvel is illet és ha teszi azt, elveivel nem ellenkezik, ő egyedülüdvözítőnek tartja magát. A vallás legalacsonyabb fokán a fanatizmus s türelmetlenség képviselőinél vannak csak megengedve e kitételek. Így a sokak által imádott baptista jezsuita Spurgeon komisz hazugságnak nevezte el a gyermekkeresztelést, így minden tant, mely nem egyezik elveinkkel, hazugságnak nevezhetnénk el. Ha ily mértékkel mérjük a vallás tételeit, úgy a reformációt megítélő fanatikus földismerő és ismertető Hellwaldnak is igaza lenne, a ki a reformációra nézve azt a nézetet vallja: „Lüge kann mit Lüge nicht corrigirt werden.“ Mi a katolikus tanokat nevezhetjük evangéliom elleneseknek; de tanait röviden hazugságnak proklamálni, ez a vallásos érzet megsértése. A r. katolicizmus ellen ép a jelenben nem oly könnyű a harc, mint a szerző gondolja. Mai napság daczára a római járomnak a római katolicizmus nem csak az egyház-szeretletben, hanem a Krisztus-szeretletben, az élő hit gyakorlásában, nem egy *követésre méltó* keresztyén egyénséggel bír. Sajnos, de való — hogy ott a járom alatt majdnem több önfeláldozással, hitmélységgel találkozunk, mint nálunk! Az ellent nem ismeri, ki a katolicizmus nyilaival oly könnyedén bánik el!

Legnagyobb ellenség, mely ellen a zárbeszéd szerint küzdenünk kell az, mely az egyháziasság köpenyébe öltözködve egyaránt áll az anyagelviség és papizmus szolgáltaiban (8. l.). Tudjuk, ki ellen szól ez, — tudjuk, hogy itt a confessionális párt van értve. Igazságtalan s túlkemény szó ez. Az egyháziasság ép mai napság, ha nem is épen az, melyben a szerző csakis a sötét pontokat látja, igen szükséges. Az az egyháziasság, melyet a szerző oly keményen ítél meg, ép a jelenben nemes hivatást teljesített a praktikus keresztyénség terén. Az az egyháziasság is, mely ellen a szerző harczra hív fel, többet ér, mint a szabatoság s egyháziatlan szabadelvűsködés. Ama egyháziasság is, melyet a zárbeszéd csak köpenynek nevez, többet ér a „vallási egyénség szabadsága“ pusztá frázisánál — legalább a köpeny felvételénél is látni azt, hogy megvolna a jóakarát Krisztus szellemében járni.

Egyháziasság ellen szólva a beszéd Isten országa iránt való ideális odaadást követel. Meggyőződés szerint mindkettő együtt lehet, együtt válik a legszebb harmóniává.

Azok is, kik csak szerényen az egyháziasság köpenyébe öltözték s emellett nem csapongnak fantasmákban Isten országának hű munkásai lehetnek. Becsülésre méltó mindig és mindenkor, aki szorosán korlátok közt s törvényhez kötve jár, mindenesetre becsülésre méltóbb, mint az.

aki mindezen túl helyezkedve a kor kedvencz eszméinek hódolva tetszeleg e világnak, tömjénezve a csalhatatlan szent tudománynak!

A harmadik részben szól a zárbeszéd azon közelebbi hivatásról, mely az egyház szolgálaira e földi, tökéletlen egyházban vár s itt mindig szem előtt óhajtja tartani az eszményi egyházat, vagyis azon reformátori elvet, hogy a létező földi egyház nem egy az eszményi egyházzal. Ezt bizonyára szem előtt tartja az az ev. lelkész is, ki az egyháziasság köpenyébe van öltözve.

Az egyetemes papság eszméjét rendkívül hangsúlyozva látjuk a beszédben; ezen elvvel túlozni ép a jelenben nincs okunk; mert a jelenben sok helyütt oly helyzetben van az ev. egyház, hogy az egyetemes papság helyébe az egyetemes papnélküliség lép.

A 11. és 12. lapon Luther azon szavait látjuk idézve, melyeket ő a harc hevében mondott. Ily idézetekből az ultramontán Johannes Jansen a legabszurdabb következtetéseket vonta le. Luther szavaiból minden párt tőkét csinálhat, ha saját célját tartja szem előtt és nem veszi tekintetbe azt, hogy mily körülmények közt mondta Luther szavait.

Avval, amit a beszéd az ev. lelkész egyéniségéről mond, teljesen egyetértünk; — egyetértünk azzal, hogy az evangéliom nem a külső egyformaságot, hanem a közös odaadást az evangéliom szent ügyéért követeli szolgálaitól. Egyetértünk azzal is, hogy a vallás, és pedig Krisztusnak vallása, kell hogy az egész egyéniséget áthassa s legyen az egész embernek birtoka, ne pedig csak egy változata az emberi léleknek, melyet az egész ember szüksége idején előránthat (mint az orgonamester az orgona változatait változtathatja.)

Jelen egyházi állapotunkban ép arra van szükségünk, hogy a reformereskedés álképei által ne ragadtassuk el magunkat, hanem lássunk hozzá egyházunk szilárdításához, lássunk hozzá ahhoz, amit Luther az akkori harcban keresztül nem vihetett: az egyház rendezéséhez evangéliomi alapokon, igyekezzünk a gyakorlatban megvalósítani azt, amit a reformátorok elvben kimondtak. A praktikus keresztyénség előképei legyenek az ev. lelkészek s úgy bizonyára felszentelésük nem volt „csel“, hanem az isteni kegyelem ajándéka.

A zárbeszéd zárszavában a tudomány mindenké felé helyeztetik mint a protestantizmus legmegbízhatóbb szövetségese és támasza. A tudomány áldásait tagadni nem lehet; de egyszersmind óvakodnunk kell annak imádásától. A tudomány szorgalmas művelése mellett mindig azon szerény nézet mellett kell maradnunk, hogy a mi ismeretünk „csak rész szerint való.“ Túlzott becsülése a tudománynak s a theologiai tudományos irányzatok s iskolák föltétlen becsülése gyakran arra is vezethet, hogy a legdrágábbat veszítjük el, t. i. ép azt a keresztyén egyéniséget, melyet adott az isteni kegyelem a Jézus Krisztusban, melyre hivatva vagyunk. A tudományos rendszerek mindenké felé helyezése, az azok után való lázas kapkodás igen könnyen elrabolhatják ép a keresztyén hit sajátos megalakultát egyéniségünkben s teljesül a tudomány imádoínál az a szellemes megjegyzése Kirkegardnak, „eredetiekül születtek, — másolatokként hálnak meg.“

Luther szelleme nem távozik tőlünk, ha mi is oly

erős kötelékével a hitnek leszünk bilincselve a Krisztusban megjelent örök evangéliomhoz, mint ő volt. Erős várunk léssen a mi Istenünk, ha küzdöl mi is azt valljuk, akit Luther vallott halhatatlan énekében: a Jézus Krisztust. „Erős vár a mi Istenünk“ teljes szívből zenghetjük, ha emellett el nem feledjük gyülekezeteink ama kedves énekét „Jézust el nem hagyom.“

Szükségünk van ép a jelenben arra, hogy ne csak a Wartburgig élt Luthert ismerjük, annak szellemét kövessük, hanem az egész Luthert, kivéve azt belőle, ami a thüringiai parasztfiúra s a szerzetesre emlékeztet. Szükségünk van arra, mert a jelenben ugyanaz az ellen fenyeget, mely fenyegetett Luther idejében. Akkor a parasztlázadás, most az anarchizmus minden neme; akkor a münsteri anabaptisták, most a sectismus özöne, mely már Némethonban is oly mérveket öltött, hogy e kérdés is helyet foglal az őszszel összejövő zsinat kérdései között (ott a methodismus, nálunk a nem jelentéktelen hódításokat tevő nasarenismus); akkor a reformáció külső felvevése, most az evangélikusok öntudatlansága, indifferentismusa.

Azok is, akik az egyháziasság köpenyébe öltözték s ragaszkodnak a confessióhoz, nem tagadják, amint nem tagadhatják, hogy az egyház épülete befejezetlen s hogy várunk a nagy építő (nem romboló!) mester Luther utódjára. Várjuk azt, hogy az isteni kegyelem daczára annak, hogy egyházunk oly sokszor szolgálta idegen Isteneknek, megfogja adni ama drága s nehezen várt ajándékot.

A zárbeszéd egészén átvonul az idealismus, melylyel tökéletesen egyetértünk; de az egyes részek- s állításokkal megegyezni nem tudtunk. Ha felvilágosítást kapunk bármily irányban, annak csak örülhetünk. Isten velünk!

Szeberényi Lajos,  
t. aradáci evang. lelkész.

## B E L F Ö L D.

### Erdély.

#### A szászok igazsága.

(Visszhang.)

#### II.

Budapest, 1884. april 13.

A szászok elnyomása alatt élő erdélyi magyar evangélikusok sanyaru helyzetének jobbrafordulása, első sorban magukon magyar evang. testvéreinken áll. — Ezt írtam első cikkemben (lásd 14. szám) a szászok törvénytapolása által előidézett kis-kapusi botrány alkalmából, erdélyi ev. magyar testvéreinket az együttes s erélyes tiltakozásra — oly dologra szólítván fel, mely, mint önvédelem a veszélyben minden bátor és okos embernél magától értetődik. — Vannak ugyan papjaik között néhányan, akik részint szász érzelmök, részint tudatlan pöffeszkedésök miatt a többiekkel egy értelemre jutni sohasem tudnak s így minden együttes akciónak utjában állanak: ámde ezeknek száma legalább pár évvel ezelőtt csak három volt s a többiek mind oly egyének, akiknek tetterejét csakis a szász exclusivitas, mely a magyarnak tért seholsen enged, bénítá meg s a kiktől — ha majd az alkalom felébredt bennök a szunyadó erőt — bizonynyal több telik, mint maguk is hinnék. — Szép reményeket fűztünk e tekintetben, újabban Győry Vilmos volt káplánjának a mostani kolozsvári pap-

nak, Greifenstein Istvánnak működéséhez, ámbár a jelek ez ideig nem igen biztatók.

Ha ezek s ezekkel elvben társak felemelik szavukat, lehetetlen, hogy sikertelen legyen; ha pedig azok, kiknek kezében van az erő és hatalom, az igazságnak főkonzisztóriális szász monopolizálói, tulkaczagják panaszait — úgy is jó, hiszen épen ezt a tényt kell, úgy a magyar kormány, mint a magyar közönség előtt ad oculos demonstrálni, hogy ennek folytán azok is tegyenek erdélyi magyar evang. testvéreink érdekében végre valamit.

Nem szabad ugyanis hinnünk, hogy az a miniszter, aki 1874. november 12-én azt írta az erdélyi szász főtanácsnak: „Nyilatkozatra hívom fel az iránt, szándékszík-e erélyesen intézkedni jövőre hasonló (sérelemek) elkerülése sőt azok elő nem fordulhatásának biztosítékai iránt?”<sup>1)</sup> az erdélyi magyar evangélikusokat sorsuknak engedve át, ezen kívánalmáról örök időkre lemondott volna. Nem, Tisza kormánya — ezt ellenségeinek is el kell ismerniök — a magyar nemzetiség megszilárdítására mindent megtesz, és ha 1875-ben nagyrészt azon egyenetlenség következtében, melyet az érdekeltek közt elleneik, ravasz uton támasztottak, erdélyi magyar evang. testvéreink érdeke, hozzá képest nagyobb érdeknek feláldoztatott is: elfelejtve az nem lehet. s kielégítését a kis-kapusihoz hasonló botrányok csak siettetni fogják. — Reméljük, meg fog szólalni majd újra a 10 év óta hallgató igazság szózata: „Szándékszík-e erélyesen intézkedni jövőre hasonló sérelemek elkerülése, sőt azok elő nem fordulhatásának garancziái iránt?”<sup>2)</sup> — És ez az, amit a magas kormány erdélyi magyar evang. testvéreinkért tehet és kell, hogy tegyen, ha őket a szász molochnak feláldozni nem akarja: *garancia szerzése törvényadta jogaiknak a szászok által leendő tiszteletben tartása iránt.* — Nem új jogoknak szerzéséről, csak a meglevő keveseknek haborítatlan élvezéséről van szó: elég méltányos tehát a kívánság, hogy érdemes legyen tüzetesebb tárgyalásra.

Az erdélyi evangélikusok egyházkerületében az a törvénykezési eljárás divik, mely szerint az esperességi konzisztóriumnak, mint az első bíróságnak ítéleteire nézve az egyházkerületi, vagyis főkonzisztórium a felebbezési forum és itt — vége a világnak. Hogy az esperességi konzisztórium ítélete által sértett magyar felek a főkonzisztóriumtól rendszeren csak oly orvoslást szoktak kapni, amelyről bátran el lehet mondani: „*medicina peior morbo*“ — azt a kis-kapusi esetre hozott és a „Budapesti Hírlap“ április 5-diki számában „Szászok igazsága“ cím alatt közölt főkonzisztóriális ítélet is világosan bizonyítja, bár kívánatra többit is tudok felhozni. És ez nagyon is természetes, mert ha már egy hatóság a törvény oly lelkiismeretlen magyarázatára engedi magát ragadtatni, mint a selyki konzisztórium, az azt azon felsőbb jóváhagyásra a megszerzett biztos kilátásokkal teszi, a mely ellen felebbezés nincsen. —

*Gondoskodjék a nm. miniszter úr, ha erdélyi evang. magyar testvéreink azt kéri, egy ily 3-ad bírósági vagy felülvizsgálati forumról, tegye azzá a tiszai ev. kerületet, és az erdélyi magyar evangélikusok jogainak a szászok által leendő tiszteletben tartása iránt a garanciát megszerezte.*

A kormánynak eddig is jogában állott a jus supremae

inspectionis-nál fogva „egyesek v. egyházközségek részéről benyújtott panaszok vagy kérelmek folytán az erdélyi protestáns egyházkerületektől, mint a magyarországiaktól jelentést kérni“<sup>1)</sup>, mert „a legfelsőbb felügyelet jogát gyakorló államkormány nem nézheti tétlenül a visszaéléseket, melyek egy egyházkerület kebelében annak hatóságai által a hívek egyetemének egy tetemes része ellenében elkövetetnek“ mondja maga a nm. miniszter úr 1874. november 12-én kelt leiratában.<sup>2)</sup> És épen ezen jog erejénél fogva rendelhetette el 1875. november 2-dikán a szász főkonzisztóriumhoz intézett leiratában a magyar esperességet e szavakkal: „fölvivom, hogy alkotmányos úton a kellő lépéseket mielőbb megtegye, hogy a magyarajkú egyházak külön egyházmegyévé alakíttassanak.“<sup>3)</sup> — Ugyanezen jogánál fogva megteheti a miniszter úr azt is, hogy az erdélyi ev. egyházkerületből hozzáintézett panaszok elbírálását végleges elintézés előtt a tiszai vagy egy másik ev. superintendenciának — mint az ev. egyetemes főtörvényszék egyik tagjának — törvényszékére bizza és idők folytán az erdélyi ev. főtanácshoz intézendő rendeletében kimondja: „*fölvivom, hogy alkotmányos úton a kellő lépéseket mielőbb megtegye egy oly törvény alkotása iránt, amely a házassági kérdéseken kívül az erdélyi ev. egyházkerület minden jogi és fegyelmi ügyeire nézve az ev. egyetemes főtörvényszék tiszkerületi tagjait harmadbírósi vagy felülvizsgálati törvényszékekül rendeli, s így az ev. magyaroknak jogaik épségben maradása iránt kellő garanciát nyújt.*“

Tudom, sokan azt fogják mondani, hogy ennél sokkal jobb, mert gyökeresebb orvoslás azon intézkedés, melyet Ballagi Géza a „Prot. egyh. és isk. lap“ 1882. évi 46—47. számában „Erdélyi lutheránusok“ cím alatt javasol, t. i. a magyar evangélikusoknak a szászoktól való teljes különválása. Lehet; de az általam javasolt mód sokkal könnyebben kivihető s első lépés lenne azon cél felé, melyet Péchy Tamás br. Prónay Dezső elé beiktatásakor e szavakkal tűzött: „... nagy befolyással oda fogsz hatni, hogy erdélyi testvéreinket is keblünkre ölelhessük, ez lesz a korona a fáradozásokért, melyeket az egyházi téren magadnak szereztl.“<sup>4)</sup> Egyébiránt szóljanak ehhez bővebben egyházunk jogtudósai, az erdélyi magyar evangélikusok s azoknak minden jóakaró barátai s ha akad egy, magyarul tudó szász, e lapok tisztelt szerkesztője azt hiszem annak véleményét is szívesen meghallgatja. Még hátra volna néhány szó arról, mit tehet a magyar közönség ez ügynek érdekében. Ezt is megírom, és jelen soraimat azon hő óhajtással zárom: Vajha jönne már egy jobb kor azokra, kik egyházunk és nemzetiségünkhöz tartozva keblünkről oly messze szakadtak!

Tyrtacus.

## K Ü L F Ö L D.

**Ausztria.** — A bécsi ókatholikus gyülekezet évi jelentése szerint fizető tagjainak száma 681. Az 1883. esztendőben 49 önálló személy lépett be a gyülekezet kebelébe, míg 16 kivált. A vallásoktatásban 176 gyermek vett részt.

<sup>1)</sup> A miniszter szavai lásd „Prot. egyh. és isk. lap“ 1882. 12. sz. 381. lap.

<sup>2)</sup> Ugyanaz, ugyanott.

<sup>3)</sup> „Prot. egyh. és isk. lap“ 1882., 13. sz. 404—405. lap.

<sup>4)</sup> Lásd „Prot. egyh. és isk. lap.“ 1883. 21. szám. 664. lap.

<sup>1)</sup> Lásd „Prot. egyh. és isk. lap“ 1882., 12. sz. 379. lap.

34-en élvezték az első úrvacsorát, 66 kereszteltetett, és egy felnőtt izraelita nő, 22 pár eskettetett és 45 halott temetett el. *Scaramanga* Triesztben a bécsi ókath. gyülekezetnek 13,500 frtot hagyományozott. Az egyház bevétele volt 2252 frt 89 kr., az ókath. nőegyleté 209 frt 59 kr. — A gyülekezet lelkésze *Cech Milos*, segédlelkész *Stelofsky J. A.*

A bécsi *superintendenciának* táblás kimutatásából megtudjuk, hogy e kerületben 261 tiszta és 282 vegyes pár eskettetett, 650 finemű és 645 nőnemű *törvényes*, 301 finemű és 323 nőnemű *törvénytelen* gyermek született. A törvénytelen születések aránya a szülöttek összes számához 32.51% tesz (a triesti esperességben a legalacsonyabb 4%, a Dráván túli karinthiai esperességben a legmagasabb 57%). 930 fi- és 934 nőnemű gy. kereszteltetett. 969 férfi és 676 nő eltemetett; 468 fiú és 473 leány confirmáltatott; az úrvacsorával élők száma 29,566 vagy 47,66%, a lélekszámmal arányban. Az ev. egyházba betért 105 fi- és 178 nőnemű, még pedig Bécsben 97 fi- és 165 nőnemű személy; az egyház kebeléből kivált 34 fi- és 34 nőnemű (ismét Bécsben 29 fi- és 27 nőnemű személy). Az összes lélekszám 62,083, a mult évhez hasonlítva 1280 lélekkel több.

**Németország.** — A bajor második kamra többségének azon indítványa, hogy a történelmi oktatás felekezetiileg elkülönítve adassék, visszautasított.

A következő nyári félévben a hallei egyetemen az első római theologus, *Felici Giovanni*, fogja a lipcei Luther-öztündíjat élvezni. Számára külön gyűjtést is rendeztek még.

A *középtanodai tanulók túlterheltségének kérdésében* jóakaró orvosok is emelnek szót, kik nem csupán a felsőbb tanodák tantervében találják a túlterhelés forrását. Ilyen nyilatkozattal találkozunk *Dr. Wegner* stralsundi kerületi orvos most megjelent „Adatok a szellemi egészségügyhez” című iratában. Két értekezése igen mérsékelt szellemről és beható tárgyszeretről tanúskodik. Az első foglalkozik „a keresztyénsséggel a psychohygenia álláspontjáról”, míg a másik „a felsőbb tanodák túlterheltségéről a psychohygiene álláspontjáról” szól. Az elsőben fejtegeti azon befolyást, melyet a keresztyén igazságok és alaptételek a szellemi és testi egészségre gyakorolnak. A második értekezés azon tényből indul ki, hogy gymnasiumaink tanterve történetileg, — az anyag bölcs és céltudatos kiválasztásából fejlődött és megszorítást alig szükségel. Csak a reál-tanodák tanterve követel túlsokat. — Az orvos főképp a testi gyakorlatok terén követel többet, melyekről heti két tornaórával koránt sincs elegendően gondoskodva. A szerző ezenkívül még egy mindennapi testi gyakorlatoknak szánt órát követel, melynek fele a délelőtti oktatásba is beilleszthető volna. — Azonkívül kimutatja a rendes fürdés, úszás, korcsolyázás szükségét, nagyobb séták és kirándulások üdvös hatását. Ha eképen a test kellő kiképezetésben részesül, akkor a gymnasium tanterve bátran a régi maradhat. Előadázhatlan szükség minden intézet számára külön iskola-orvosok alkalmazása.

A *berlini hullaegető* egyesület közlönye „a láng” tudatja olvasóival az egyesület azon szándékát, hogy a temetések törvényes rendezésének kérdését már most a porosz képviselőház elé akarja terjeszteni. A belügy- és kultusz-miniszteriumától az egyesület február 8-ról tagadó választ nyert.

A *badeni kormány* a reáliskolák új szervezését ren-

delte el. — Az iskolák ennélfogva: 1. Realgymnasiumokra és Realprogymnasiumokra, 2. Realiskolákra, 3. felsőbb polgári iskolákra osztatnak. A realgymnasiumok 9 évi tanfolyamot karolnak fel; a realprogymnasiumok és reáliskolák 7 évi tanfolyamra terjednek; azon realközépiscolák, melynek tanfolyama rövidebb hét évnél, felsőbb polgári iskoláknak neveztetnek. — A realgymnasiumok és realprogymnasiumok kötelezett tantárgyai: vallás, német nyelv és irodalom, latin, franczia, angol, földrajz, történet, számtan, természetrajz, vegytan, rajz, írás, ének és tornaszat. — A reáliskolák tantárgyai a latin nyelv kizárásával ugyanazok. — Az országban mozgalom készül a latin nyelv tanítása ellen a realközépiscolákban.

## V E G Y E S E K.

— A **Gusztáv-Ádolf egyesület** központi irodája arról értesít, hogy az évi (38.) közgyűlés **Wiesbadenben, szeptember 9—11 napokon** fog megtartatni, melyre az egyesület tagjai és barátai meghivatnak. — A közgyűlésen tárgyalandó *indítványok július közepéig*, szándékolt *előadások legkésőbb szeptember 1-jéig* a központi elnökségnél Lipcsében bejelentendők.

— A **lajosfalvi ág.** hitv. ev. bánáti nagy gyülekezet, megemlékezvén arról, hogy a most templomot építő **sándorfalvi** egyház 1823—1829-ig leánygyülekezete volt, ez utóbbinak gondterhelt építkezése alkalmából 109 frt. 20 krnyi gyűjtött összegű szép ajándékkal lepte meg, mire vonatkozólag a segélyezett gyülekezet a nyilvánosság terén is Isten áldását kéri a nagylelkű egyházra.

— **Kérdés Komjáti Gedeon atyánkfiahoz!** A „Prot. egyh. és isk. lap” ez idei 14. sz. tárczájában „Nézetek a falusi népbankokról” a többi közt ezeket találjuk: „*Virágoznak a csabai és szarvasi tótok!* — olyan viszonyok közt, amilyenekben fölcseperedtek ezek az ide telepített **idegen felekezetű** s nyelvű *nácziók*, a magyar is felvirágozott volna.” Kérdés: *Nem Lonkay gondolatmenete s nem az ő lapjába való-e ez?*

— **Személyiek.** — A pestmegyei esperesség főespereseül **Láng Adolf**, alespereseül **Török József** ujlag megválasztattak. — **Dr. Masznyik Endre**, az egyetemes theol. akadémia tanára folyó hó 6-án egybekelt **Tellyesniczky Ilonával** Budán. Isten áldása nyugodjék e szövetségben. — **Petrovics Soma** Szentesen, városi képviselővé választott.  $\frac{1}{2}$  évi ott működése után szép bizalom tanúsága. — **Linder Mihály**, szarvasi segédlelkész a zólyomi főesperes segédlelkészévé lett. — A *récsei egyház* **Demeter Sándort** egyhangulag segédlelkészévé választotta.

— † **Gyászeseit.** — **Polevkovics Gusztáv** récsei testvérünket kedves neje, szül. **Taubinger Ida** folyó évi ápril-hó 13-án váratlanul bekövetkezett halálában nagy csapás érte. A minden vizasztalásnak atyja erősítse meg és vizasztalja ezen sokat szenvedő testvérünket és számos tagból álló családját.

## PÁLYÁZAT.

A **rozsnyói ág.** hitv. evang. főgymnasiumon betöltendő *rajztanári* és *tornatanitói* állomásra, melyeknek elsejével évi 600 frt., másikával évi 500 frt. fizetés van összekötve, ezenel pályázat nyittatik. *Pályázhatnak a nevezett szakokra oklevéllel képesített, protestans vallású tanárok és tanárjelöltek.*

A kellően felszerelt folyamodványok f. é. *április-hó 30-ig* a *rozsnyói ágost. hitv. evang. főgymnasium igazgatóságához* nyújtandók be.

Kelt **Rozsnyón**, 1884. márczius-hó 30-án.

**Az igazgatóság.**